

Dario Fo (24 marca 1926 w Sangiano - 13 października 2016 w Mediolanie)

*Ten satyryk-noblista z Sangiano
dożył dziewięćdziesiątki w Milano,
wielu grał na nerwach,
stąd grał głównie w przerwach,
bo mu ciągle grania zabraniano.*

(ebs)

Dario Fo - włoski satyryk, autor sztuk teatralnych, reżyser teatralny oraz kompozytor. Przewodnim tematem jego dzieł są idee komunizmu i anarchizmu. Dario Fo otrzymał w roku 1997 Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury. Jego sztuka nawiązuje do komedii dell'arte. Wiele prac Dario Fo stworzył razem ze swoją żoną Francą Rame.

<https://www.youtube.com/watch?v=7cjY3t7CCDc>

Dario Fo urodził się 24 marca 1926 na samej północy Włoch w miejscowości San Giano pod Varese w Lombardii, 2,5 km od wschodniego wybrzeża Lago Maggiore. Jego ojciec był kierownikiem stacji kolejowej a amatorsko zajmował się aktorstwem. Był też członkiem partii socjalistycznej. Mały Dario cały czas się wraz z rodzicami przeprowadzał, bo jego ojciec często musiał zmieniać stacje, na których pracował. Dario uczył się opowiadania historii od swojego dziadka (po stronie matki) oraz lombardzkich rybaków.

W 1940 Dario Fo przeniósł się do Mediolanu, aby studiować w Akademii Sztuk Pięknych "Brera". W 1943 wstąpił do oddziałów spadochronowych Włoskiej Republiki Socjalnej utworzonej pod kuratelą Niemców na północy Włoch przez Benito Mussoliniego.

Po wojnie powrócił do Mediolanu, aby studiować architekturę. Zaangażował się w ruch piccoli teatri (małych teatrów), w których zaczął prezentować swoje monologi. W 1950 rozpoczął pracę w firmie teatralnej należącej do Franca Parenti i porzucił poprzednie zajęcie, asystenta architekta.

W 1951 Dario Fo spotkał Franke Rame, która stała się towarzyszką jego życia i twórczości. Jej rodzina od pokoleń zajmowała się teatrem. W tym samym roku Dario wystąpił w sztuce radiowej Cocorico w stacji RAI, włoskim nadawcy publicznym. Dario wykonał 18 monologów, w których połączył historie biblijne z satyrą polityczną. Cenzura kościelna usunęła jego program z anteny.

W 1953 Dario Fo wyreżyserował sztukę "Il dito nell'occhio" ("Palec w oko"). Po kilku

przedstawieniach jego trupa została wyrzucona przez kościelnych dygnitarzy z ich teatru i uniemożliwiono im zorganizowanie nowego miejsca do przedstawiania swojej sztuki. Natomiast publiczności przedstawienia bardzo się podobały.

Dario Fo i Franca Rame wzięli ślub 24 czerwca 1954. Fo kontynuował swoją pracę w Teatrze Piccolo, jednak wiele swoich przedstawień sam ocenzurował.

W 1955 Fo i Rame zaangażowali się w produkcję filmu w Rzymie. Fo współtworzył kilka scenariuszy filmowych między innymi do filmu Dino De Laurentisa.

W 1959 Fo i Rame powrócili do Mediolanu, aby założyć trupę teatralną Compagnia Dario Fo-Franca Rame. Fo był autorem scenariuszy, występował, reżyserował oraz projektował kostiumy i scenografię, a Rame zajęła się administracją. Grupa często współpracowała z Piccolo Teatro, ale potem rozpoczęła serię występów w całych Włoszech. W 1960 wystawili sztukę "Archangels Don't Play Pinball" w mieszczącym się w Mediolanie Teatrze Odeon. W 1961 kilka sztuk Fo wystawiono w Szwecji oraz w Polsce.

W 1962 Fo napisał oraz wyreżyserował program "Canzonissima" dla RAI. Jednym z epizodów przedstawienia było morderstwo popełnione przez mafię na dziennikarzu. Bossowie największych rodzin mafijnych poczuli się tym urażeni i mafia wydała na Fo wyrok śmierci, jednak policja zapewniła mu ochronę. Stacja RAI też nie była do końca zadowolona z programu i zażądała kilku zmian. Fo się na to nie zgodził, co spowodowało zaprzestanie współpracy z RAI na następne 15 lat. Jednak Fo razem z żoną ciągle wystawiali swoje sztuki w Teatrze Odeon.

Kolejna słynna sztuka pod tytułem "La Signorina da buttare" w 1967 otarła się o temat wojny wietnamskiej i zabójstwo prezydenta Kennedy'ego. Rząd amerykański uznał, że przedstawienie było obrazą dla prezydenta Johnsona. W efekcie przez wiele lat Fo odmawiano wizy amerykańskiej.

Fo zyskał światową sławę dzięki wystawieniu "Gli arcangeli non giocano a flipper" w Zagrzebiu na terenie ówczesnej Jugosławii (dziś Chorwacja).

W 1968 Fo oraz Ramo założyli grupę *Associazione Nuova Scena*, która wystawiała sztuki w całych Włoszech. W Mediolanie zamienili opuszczoną fabrykę w teatr, który nazwali *Il Capannone di Via Colletta*. Niektóre sztuki krytykowały politykę Włoskiej Partii Komunistycznej, w końcu Fo zrezygnował z członkostwa w tej organizacji.

W 1968 agresja Układu Warszawskiego na Czechosłowację bardzo wzburzyła Fo, który z tego powodu zabronił wystawiać swoje sztuki w krajach za żelazną kurtyną.

Najbardziej znanym przedstawieniem Fo stało się "Mistero Buffo" ("Komiczne Misterium"). Sztuka opierała się na monologach łączących średniowieczne historie z tematami politycznymi. Przedstawienie wystawiono 5000 razy. Kilka razy widzów zebrało się tak wielu, że występy organizowano na stadionach sportowych.

W wyniku konfliktu doszło do rozłamu w *Associazione Nuova Scena* i Fo z Rame założyli w 1970 kolejną trupę teatralną *Colletivo Teatrale La Comune*. Ich występy opierały się na improwizacjach dotyczących polityki. Jedną ze sztuk była "Przypadkowa Śmierć Anarchisty", którą wystawiono po ataku terrorystycznym na Narodowy Bank Rolny w Mediolanie.

Z kolei sztuka "Fedain" wystawiona w 1971 odnosiła się do konfliktu izraelsko-palestyńskiego. W przedstawieniu występowali prawdziwi członkowie Organizacji Wyzwolenia Palestyny.

W latach 1981-1985 trupa teatralna przekazywała część swoich dochodów na rzecz włoskich związków zawodowych.

W 1973 trupa teatralna przeniosła się do kina Rossini w Mediolanie. 8 marca 1973 grupa neofaszystów porwała Frankę Rame. Rame była torturowana i wielokrotnie gwałcona, ale udało jej się przeżyć. Wróciła na scenę po dwóch miesiącach.

W tym samym roku grupa artystyczna Fo zajęła opuszczony rynek w centrum Mediolanu. Nazwali swój nowy teatr *Palazzina Liberty*. We wrześniu 1973 wystawili sztukę "Guerra di popolo in Cile" o buncie przeciwko chilijskiej juncie wojskowej. Inspiracją było zamordowanie Salvadora Allende. Fo został aresztowany podczas starcia z policją, która próbowała ukrócić nielegalne przedstawienia.

W 1974 Fo napisał sztukę "Nie mamy pieniędzy, więc nie zapłacimy" o parze młodych ludzi niepłacących za nic w wielkich marketach. Rok później Fo zaangażował się w referendum na temat aborcji tworząc sztukę "Fanfani rapito", a potem odwiedził Chiny. Na końcu roku pierwszy raz znalazł się wśród kandydatów do Nagrody Nobla.

W roku 1975 w RAI zmieniło się kierownictwo i Fo zaproszono do nowego programu *Il teatro di Dario*. Druga wersja "Mistero Buffo" została zaprezentowana w telewizji w 1977. Kościół katolicki uznał tę sztukę za obrażającą uczucia religijne.

W 1978 powstała trzecia wersja "Mistero Buffo" oraz "La Storia di un soldato" ("Historia żołnierza") oparta na operze Igora Strawinskiego. Fo zrobił adaptacje kilku oper Gioacchino Rossiniego.

W 1980 Fo z rodziną przeniósł się do *Libera Universit di Alcatraz* na wzgórzach koło Gubbio i Perugii.

W roku 1981 Fo został zaproszony do USA przez istniejący w Cambridge *America Repertory Theater*. Początkowo władze amerykańskie nie chciały wydać Fo wizy, ale po protestach wielu znanych pisarzy Fo został wpuszczony do USA na 6 dni w 1984 i drugi raz w 1985.

W 1989 Fo napisał "Lettera dalla Cina" w proteście przeciwko masakrze na Placu Niebiańskiego Spokoju. W tym samym roku Fo jako pierwszy Włoch został zaproszony do *Comédie Française*.

Na skutek udaru mózgu Fo stracił wzrok 17 czerwca 1995. Odzyskał wzrok po rocznej rekonwalescencji.

Większość prac Dario Fo poruszała tematy polityczne i społeczne. Fo krytykował Kościół - a szczególnie zakaz aborcji - a także morderstwa polityczne, mafię, korupcję, konflikt żydowsko-arabski. "Mistero buffo" przetłumaczono na ponad 30 języków. Okazało się, że na całym świecie problemy polityczne są bardzo podobne.

Fo należał też do przeciwników Silvia Berlusconi, którego krytyce poświęcił jedno ze swoich ostatnich przedstawień, "Anomalo Bicefalo" ("Zdumiewający dwumózgowiec") o tym, jak wskutek zamachu bombowego ranni zostają Berlusconi i Putin; błąd lekarski powoduje, że w głowie Berlusconi zaszyty zostaje kawałek mózgu Putina.

W grudniu 2013, kilka miesięcy po śmierci Franki Rame, z Dario Fo rozmawiała Agnieszka Zakrzewicz, krótki ale znaczący wywiad nosi tytuł "Święty błazen Franciszek i teatr polityki". Był to już drugi wywiad Agnieszki Zakrzewicz, pierwszy przeprowadziła po przyznaniu artyście nagrody Nobla.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZmHAlqNBan4>

Odbierając nagrodę Nobla, Dario Fo powiedział:

Władza, i to każda władza, niczego się tak nie boi, jak śmiechu, wyśmiania i wykpienia. Bo to oznaka krytycznego zmysłu, fantazji, inteligencji i przeciwieństwo fanatyzmu. Poszedłem do teatru nie po to, by grać Hamleta, ale by stać się klaunem, błaznem...

<https://www.youtube.com/watch?v=3KnaBY9Ac8w>